

Муляр Галина Володимирівна
доктор філософії,
доцент кафедри кримінального права,
процесу та криміналістики
Академії праці, соціальних відносин і туризму
box0007@meta.ua
ORCID 0000-0003-2636-0509
Ховпун Олексій Сергійович
доктор філософії,
завідувач кафедри кримінального права,
процесу та криміналістики
Академії праці, соціальних відносин і туризму
khovpun3322@gmail.com
ORCID 0000-0002-5753-966X

АВТОРСЬКІ ПРАВА НА ТВОРИ МИСТЕЦТВА В ІНФОРМАЦІЙНО-МЕРЕЖЕВОМУ ПРОСТОРІ СУЧАСНОСТІ

Мета дослідження полягає в проведенні комплексного дослідження проблем здійснення авторських прав на твори мистецтва в цифровому соціокультурному просторі, розробці механізму суспільного й правового захисту об'єктів авторського права в мережі Інтернет. **Методологія** дослідження побудована з опорою на концепції й теоретичні висновки у сфері філософії, культурології, мистецтвознавства та правничих наук. **Наукова новизна** статті полягає в тому, що в цій роботі вперше досліджується механізм правового захисту авторських прав на твори мистецтва з урахуванням розвитку електронних ресурсів України у сфері цифрових технологій і сучасного соціокультурного простору. **Висновки.** Цивільно-правовий механізм захисту авторських прав в мережі Інтернет – це комплекс правових, технічних та соціокультурних заходів, що вживаються для захисту суб'єктивних прав і охоронюваних законом інтересів правласників всіх видів мистецьких творів, зафіксованих у цифровій формі й розміщених у мережі Інтернет. У сучасних умовах формування глобального інтернет-простору можливість використання твору перестала залежати від особистості його автора, що потребувало врегулювання авторського права на відтворення. Правовий статус автора твору мистецтва визначається сукупністю особистих немайнових та майнових прав. Кожне з авторських повноважень щодо обраного об'єкта правової охорони – витвору мистецтва – характеризується особливостями своєї реалізації.

Ключові слова: твір мистецтва; цифровий простір; інформаційний простір; мережеве середовище; автор; авторське право.

Муляр Галина Владимировна, доктор философии, доцент кафедры уголовного права, процесса и криминалистики Академии труда, социальных отношений и туризма; Ховпун Алексей Сергеевич, доктор философии, заведующий кафедрой уголовного права, процесса и криминалистики Академии труда, социальных отношений и туризма

Авторские права на произведения искусства в информационно-сетевом пространстве современности

Цель исследования заключается в проведении комплексного изучения проблем осуществления авторских прав на произведения искусства в цифровом социокультурном пространстве, разработке механизма общественной и правовой защиты объектов авторского права в сети Интернет. **Методология** исследования построена с опорой на концепции и теоретические выводы в области философии, культурологии, искусствоведения и юридических наук. **Научная новизна** статьи заключается в том, что в данной работе впервые исследуется механизм правовой защиты авторских прав на произведения искусства, с учетом развития электронных ресурсов Украины, в сфере цифровых технологий и современного социокультурного пространства. **Выводы.** Гражданско-правовой механизм защиты авторских прав в сети Интернет - это комплекс правовых, технических и социокультурных мероприятий, предпринимаемых для защиты субъективных прав и охраняемых законом интересов правообладателей всех видов художественных произведений, зафиксированных в цифровой форме и размещенных в сети Интернет. В современных условиях формирования глобального интернет-пространства возможность использования художественные произведения перестала зависеть от личности его автора, что требует урегулирование авторского права на воспроизведение. Правовой статус автора произведения искусства определяется совокупностью личных неимущественных и имущественных прав. Каждое из авторских полномочий относительно выбранного объекта правовой охраны - произведения искусства - характеризуется особенностями своей реализации.

Ключевые слова: произведение искусства; цифровое пространство; информационное пространство; сетевое окружение; автор; авторское право.

Mular Galina, Ph.D., Associate Professor of the Department of Criminal Law, Process and Criminalistics of the Academy of Labor, Social Relations and Tourism; Khovpun Olexiy, Ph.D., Head of the Department of Criminal Law, Process and Criminalistics of the Academy of Labor, Social Relations and Tourism

Copyright for works of art in the information and network space of the present time

The purpose of the article is to carry out a comprehensive study of the problems of the implementation of copyright in works of art in digital socio-cultural space, the development of the mechanism of public and legal protection of copyright objects on the Internet. **The methodology** of the research is based on the concepts and theoretical conclusions in the field of philosophy, cultural studies, art history, and jurisprudence. **The scientific novelty** of the article is that in this paper, for the first time, the mechanism of legal protection of copyrights for works of art, taking into account the development of electronic resources of Ukraine, in the sphere of digital technologies and modern socio-cultural space is being explored. **Conclusions.** The civil-law mechanism for the protection of copyright on the Internet is a complex of legal, technical and socio-cultural measures taken to protect the subjective rights and the rights protected by the law of the interests of copyright holders of all types of works of art, recorded in digital form and placed on the Internet. In today's conditions of the formation of a global Internet space, the possibility of using artwork ceases to depend on the personality of his author, which requires the regulation of copyright for reproduction. The legal status of the author of a work of art is determined by the aggregate

of personal non-property and property rights. Each of the author's powers regarding the chosen object of legal protection - a work of art - is characterized by peculiarities of its realization.

Key words: work of art; digital space; information space; network environment; author; copyright.

Актуальність дослідження. Стрімкий інноваційний розвиток цифрового культурного простору в умовах глобалізації став причиною створення й використання нових об'єктів інтелектуально-творчої власності, які потребують особливого правового захисту. Активне формування й еволюція мережевого інформаційного середовища, що спостерігається в останні роки, зумовили необхідність модифікації й систематизації всіх положень, що діють у сфері авторських прав у глобальному інформаційному просторі. Розвиток цифрових технологій і глобальний рух даних в інформаційних мережах вимагає створення нових механізмів, головним чином цивільно-правових та суспільних, захисту авторських прав в мережі Інтернет, особливо на продукцію мистецької творчості.

Як показують сучасні дослідження, авторські правовідносини в реальному інформаційному середовищі, зокрема й цифрове інформаційне поле, мають суттєві відмінності [1]. Використання і, відповідно, захист авторських прав щодо інтелектуальної власності в комп'ютерному просторі, безумовно, відрізняється від інших видів використання й захисту авторських прав, включаючи передачу в ефір, повідомлення по кабелю для обмеженого користування, що пояснюється появою нової системи соціокультурних відносин, пов'язаної з використанням сучасних технологій, іншими фізичними властивостями об'єктів виняткових прав в мережі Інтернет, соціокультурними та юридичними особливостями здійснення цих відносин.

З розвитком цифрових технологій і розширенням мережі інтернет інтелектуальна власність піддалася впливу масивної трансформації. Величезна кількість творів науки й літератури, мистецтва, зображень та комп'ютерних програм стали оцифровуватися й транслюватися за допомогою Інтернету, що надало можливість доступу користувачів до необмежених інформаційних ресурсів [2]. У зв'язку з цим можна констатувати, що фактично створено єдиний світовий електронний інформаційний простір, який в силу своєї транскордонності, анонімності, саморозвитку, єдності й інтерактивності, вимагає комплексного підходу до розробки нової моделі соціокультурно-правового регулювання, реалізації та захисту авторських прав. Перед наукою стоїть завдання всебічного наукового осмислення й подальшого розвитку цивільно-правового захисту авторських прав у мережі інтернет, пошуку нових способів і засобів захисту прав і законних інтересів правовласників, інформаційних посередників і споживачів, своєчасного усунення конфліктів, гармонізації відносин між зазначеними категоріями осіб. Вищевикладені позиції свідчать про актуальність теми дослідження.

Мета дослідження полягає в проведенні комплексного дослідження проблем здійснення авторських прав на твори мистецтва в цифровому соціокультурному просторі, розробці механізму суспільного й правового захисту об'єктів авторського права в мережі інтернет.

Теоретичною основою для висновків, зроблених у дослідженні, стали праці вітчизняних і зарубіжних науковців: А.І. Абдулліна, Ч.Н. Азімова, Л. Бентлі, М.М. Богуславського, О.М. Боярчука, А.К. Вишнякова, І.І. Дахно, О.В. Дзери, А.С. Довгерта, В.А. Дозорцева, В.Я. Іюнаса, О.С. Іюффе, І.О. Калятина, Ю.М. Капіци, М. Кастельса, В.І. Корецького, Б.А. Лемана, Д. Ліпцик, А. Люки, О.М. Пастухова, С.В. Петровського, О.А. Підпригори, О.О. Підпригори, М. Пітерса, Д.М. Притики, О.Д. Святоцького, А.П. Сергєєва, О.Ф. Скакун, А.В. Смитюха, Е. Тофлера, С.В. Усольцевої, М. Фічера, Є.О. Харитонова, О.І. Харитоновой, І.Я. Хейфец, Б. Шерман, Г.Ф. Шершеневича, Р.Б. Шишки, О.О. Штефан, В.С. Щербини, Н.Е. Яркіної та ін.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на інтерес з боку вчених до проблем захисту авторського права у цифровому середовищі, слід зазначити, що у вітчизняній гуманітарній науці відносини, пов'язані із захистом авторських прав в цифровому середовищі, досліджені ще досить фрагментарно. Низка робіт присвячена окремим проблемам правового захисту об'єктів авторських прав [1; 5; 8], доступних користувачам інтернету, в зв'язку з чим обрана для дослідження тема, що розглядається в рамках статті, стосується питань, які ще не отримали свого належного висвітлення. У цій роботі автори вперше досліджують механізми правового захисту авторських прав на твори мистецтва з урахуванням розвитку електронних ресурсів України в умовах домінування цифрових технологій і становлення новітнього цифрового соціокультурного простору.

Авторське право, як правовий інститут, виникло в Європі одночасно з появою книгодрукування (XV ст.), а, відповідно, специфікою європейського авторського права є те, що воно спочатку виникло як право на використання літературних творів. В умовах тогочасного суспільства автор твору залишався дещо безправним учасником правовідносин, що зумовило, з одного боку, необхідність диференціації прав на права автора, права видавця і права книготорговця, а з іншого, - потребу в захисті саме авторських прав. Як зазначає М.І. Стреля [5] у своєму дисертаційному дослідженні «Авторське право на літературні й художні твори в Європейському Союзі та Україні: порівняльно-правове дослідження»: «Процес становлення авторського права є досить складним і багатограним, залежно від різних доктринальних підходів і характеристик у ньому можна виділити й простежити найрізноманітніші тенденції й нормативно-правові аспекти, але історію авторського права треба розглядати як неухиль-

ний процес: а) його експансії, розширення авторських правомочностей; б) що має визначальну роль у становленні концепції авторства; в) що має вплив на культурні парадигми й коло часу» [5, 8].

Україна, зважаючи на особливості політичного, економічного, технічного, культурного розвитку, тривалий час не приєднувалася до основних міжнародних конвенцій щодо захисту авторських прав, відповідно законодавче оформлення інституту захисту авторських прав в Україні сталося значно пізніше. «В Україні авторське право почало формуватися лише з 20-х років ХХ ст. – до того часу держава не знала такого правового інституту. Правові норми, які здійснювали правове регулювання суспільних відносин з приводу створення та використання творів образотворчого мистецтва, були точною копією російського авторського права» [8, 7]. – визначає науковець Г.В. Чурпіта на сторінках дисертації «Авторське право на твори образотворчого мистецтва».

Поняття «суб'єкт правовідносин» стосовно віртуального простору має той же зміст, який він має в класичній теорії права - під час створення твору автор набуває певних суб'єктивних прав особистого немайнового та майнового характеру. Причому, для виникнення цих прав не вимагається офіційного оформлення, спеціальної реєстрації творів, дотримання будь-яких формальностей. У цивільних правовідносинах у процесі використання твору, розміщеного у відкритому доступі в мережі Інтернет, можуть бути задіяні фізичні та юридичні особи, які володіють і розпоряджаються різними видами прав на цей твір. До них можна віднести, перш за все, авторів, співавторів, а також їхніх роботодавців, далі – спадкоємців автора; юридичних або фізичних осіб, на користь яких була проведена поступка майнових авторських прав; правонаступників юридичних осіб, що були правовласниками за тими чи іншими категоріями авторських прав; авторів, чий твір були використані під час створення електронного ресурсу (сайту); організацій з управління авторськими і суміжними правами в мережі інтернет.

Якщо право авторства виникає з моменту створення твору, то для реалізації прав автора та їх захисту необхідно, щоб твір було закріплено в об'єктивній формі. Особливість електронної публікації твору, на відміну від друкованого способу, полягає в можливості фізичних операцій з його об'єктивною формою. Відмінності настільки очевидні, що виникає певне питання, чи є публікація твору в мережі Інтернет оприлюдненням твору в тому сенсі, який вклав до цього поняття законодавець, і чи можна встановити з оприлюдненого у такий спосіб твору справжнього автора.

Як свідчить практика, в мережі інтернет копіюються в основному наукові, художні, літературні, фотографічні та музичні твори, виражені в цифровій електронній формі. Інформація в цифровому середовищі, з точки зору авторського права, являє собою синтетичний об'єкт, що включає до себе об'єкти авторського права різних видів. Насамперед, це зображення, відео, аудіофайли, фотографії, а також тексти програм мовою HTML (Hyper Text Markup Language), двійковий код та інші програмні об'єкти.

Спираючись на чинне законодавство й практику [7], виділимо такі форми вираження об'єктів авторського права: письмову (літературні, художні, наукові твори); усну (доповіді, виступи тощо); відео- або звукозапис (фільми, музичні твори і т. д.); зображення (картини, графіка); об'ємно-просторову композицію (скульптура, архітектура). Відзначимо, що мультимедійні твори існують у цифровому середовищі в цифровій формі як єдине ціле, вони ідеально пристосовані до мережі інтернет, що робить їх класом творів, які прогресують. Мультимедійна форма від традиційної відрізняється тим, що дані зберігаються й обробляються тільки в цифровій формі, містять різні види інформації, мають ознаки наявності гіпертексту. Користувач мультимедійної форми одночасно стає і читачем, і слухачем, і глядачем, що підсилює емоційний вплив ресурсу на людину.

Цифрове середовище не виключає необхідності поширення авторського права на правовідносини, що виникають у ньому, так само не виникає питань щодо необхідності регуляції цього інтернет-простору договірним правом. Необхідна адаптація авторського права до нового цифрового простору, регуляція цього середовища цивільним правом і соціокультурними умовами реалізації, розширення правових рамок авторського права для забезпечення можливості діяти в умовах нової цифрової мережевої реальності.

Виокремимо основні способи порушення авторських прав у мережі Інтернет: плагіат; незаконне створення копій авторського твору, програмного забезпечення, комп'ютерних програм і комп'ютерних ігор з метою володіння та з комерційною метою; передача третім особам копій об'єктів авторського права без дозволу авторів чи правовласників або з порушенням умов договору про використання таких творів; продаж і перепродаж, здача в прокат копій творів науки, мистецтва, програмного забезпечення, комп'ютерних програм третім особам; реклама з метою продажу або здачі в прокат авторських творів; переробка твору без згоди автора або правовласника; відкриття загального доступу до об'єктів авторського права. Проблема інтернет-піратства є міжнародною, і кожна країна шукає свої правові способи боротьби з порушенням авторських прав у цифровому середовищі. Аналіз основних видів піратства в мережі Інтернет і тенденції розвитку порушень у сфері авторського права в цифровому просторі сучасної культури дає підстави вважати, що може виникнути проблема дотримання балансу між приватними інтересами споживачів-користувачів і застосуванням правових заходів впливу на порушника.

Технічні засоби захисту творів є одним із специфічних видів систем контролю доступу й можуть являти собою невід'ємні додатки до об'єктів, які вони захищають, зокрема, записаними на будь-яких матеріальних носіях або представленими у вигляді файлів, розміщених у комп'ютерному пристрої або на сервері в мережі Інтернет, що також можуть вбудовуватися в програми і пристрої, які використовуються для прослуховування, перегляду, читання або копіювання записаних у цифровій формі творів, фонограм чи передач організації мовлення. Пропонується така класифікація технічних засобів захисту об'єктів авторського права в цифровому середовищі. За способом реалізації: програмні засоби (програми, спеціально призначені для виконання функцій, пов'язаних із захистом інформації); програмно-апаратні засоби криптографічного захисту інформації з закритим ключем; технічні засоби, пристрої, що вбудовуються безпосередньо в апаратуру, або пристрої, які сполучаються з апаратурою систем обробки даних по стандартному інтерфейсу, схеми контролю інформації; схеми захисту полів пам'яті по ключу, спеціальні реєстри. За методом захисту: які контролюють доступ до твору; які захищають авторське право на твір. За видами об'єктів, що захищаються авторським правом: захист музичних творів; аудіофайлів у мережі Інтернет; рингтонів; захист відеозображення, фільмів, телебачення; захист текстів, документів, електронних книг; захист комп'ютерних ігор.

Висновки. Суспільно-правовий механізм захисту авторських прав у мережі інтернет - це комплекс правових, технічних та соціокультурних заходів, що вживаються для захисту суб'єктивних прав і охоронюваних законом інтересів правовласників усіх видів мистецьких творів, зафіксованих у цифровій формі та розміщених у мережі інтернет. У сучасних умовах формування глобального інтернет-простору можливість використання твору перестала залежати лише від особистості його автора, що потребувало врегулювання, зокрема, авторського права на відтворення.

Правовий статус автора твору мистецтва визначається сукупністю особистих немайнових та майнових прав. Кожне з авторських повноважень щодо обраного об'єкта правової охорони – витвору мистецтва – характеризується особливостями своєї реалізації. Умовами реалізації права доступу до продукції мистецтва є непорушність прав та законних інтересів власника твору мистецтва; доступ до твору лише з метою його відтворення; право вимоги збереження цілісності твору; право автора на вільне оприлюднення твору; виключні права автора на використання твору в будь-якій формі й у будь-який спосіб з правом одержання винагороди за таке використання.

Література

1. Болдырев С.И. Модели распоряжения исключительными авторскими правами в открытом доступе в цифровой среде. Гуманитарные исследования. 2015. № 4 (56). С. 230-235.
2. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / Пер. с англ. под науч. ред. О. И. Шкаратана. Москва: ГУ ВШЭ, 2000. 608 с.
3. Підпригора О.А., Підпригора О.О. Право інтелектуальної власності: підручник. Київ: Атіка, 1998. 385 с.
4. Право інтелектуальної власності: Акад. курс: підруч. для студ. вищих навч. закладів. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 696 с.
5. Стреля М.І. Авторське право на літературні й художні твори в Європейському Союзі та Україні: порівняльно-правове дослідження: автореф. дис.... кандидата юридичних наук : 12.00.03; Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2011. 20 с.
6. Тоффлер Э. Третья волна. Москва : АСТ, 1999. 784 с.
7. Цивільний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 11 січ. 2015 р.: (ОФІЦ. ТЕКСТ). Київ: ПАЛІВОДА А.В., 2015. 380 с.
8. Чурпіта Г.В. Авторське право на твори образотворчого мистецтва: автореф. дис.... кандидата юридичних наук : 12.00.03; Національний університет внутрішніх справ. Харків, 2004. 22 с.

References

1. Boldyrev S.I. (2015). Modeli rasporyazheniya iskluyuchitelnyimi avtorskimi pravami v otkryitom dostupe v tsifrovoy srede. Gumanitarnyye issledovaniya, 4 (56), 230-235 [in Russian].
2. Kastels M. (2000). Informatsionnaya epoha: ekonomika, obschestvo i kultura. Moskva: GU VShE [in Russian].
3. Pidoprigora O.A., Pidoprigora O.O. (1998). Pravo Intelektualnoy vlasnosti. Kiyiv: Atlka [in Ukrainian].
4. Pravo intelektualnoy vlasnosti: Akad. kurs: Pidruch. dlya stud. vischih navch. zakladiv. (2007). Kiyiv: Vidavnichiy Dim «In yure» [in Ukrainian].
5. Strelia M.I. (2011). Avtorske pravo na literaturni y hudozhni tvori v Evropeyskomu Soyuzi ta Ukrayini: porlvnialno-pravove doslidzhennya: avtoref. dis.... kandidata yuridichnih nauk : 12.00.0. Odessa [in Ukrainian].
6. Toffler E. (1999). Tretya volna. Moskva : AST [in Russian].
7. Tsivilniy kodeks Ukrayini: chinne zakonodavstvo zi zminami ta dopov. stanom na 11 sich. 2015 r.: (OFITS. TEKST). (2015). Kiyiv: PALIVODA A.V. [in Ukrainian].
8. Churpita G.V. (2004). Avtorske pravo na tvori obrazotvorchogo mistetstva: avtoref. dis. kandidata yuridichnih nauk : 12.00.03; Harklv [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 30.11.2018 р.